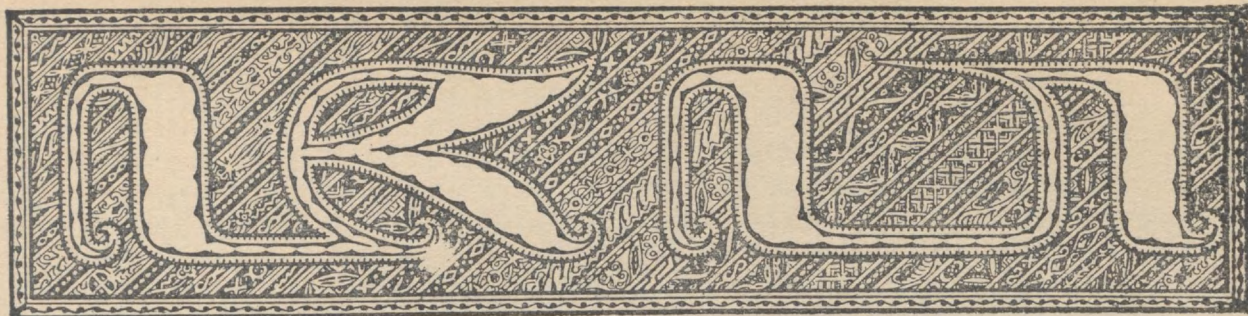

DJAWA

Driemaandelijksch Tijdschrift uitgegeven door het Java-Instituut bij
G. Kolff & Co., Weltevreden.

Onder Redactie van Dr. Raden Ario Hoesein Djajadiningrat, J. Kats,
S. Koperberg, en J. W. Teillers.

Secretariaat der redactie: Java-Instituut, Weltevreden.

No. 4

December

1922

INHOUD.

	Blz.
Een enkel detail van de Hindoe-Javaanse Bouwwerken, door Dr. Martha A. Muusses	165
Petroek als Vorst, door H. O.	169
Dropadi en Pancawala, door Boedihardja	173
Uitlegging van Droomen, door Inggris	178
Boekaankondiging	185
Inhoud van Tijdschriften	191

EEN ENKEL DETAIL VAN DE HINDOE-JAVAANSE BOUWWERKEN.

door

Dr. MARTHA A. MUUSSES.

Wanneer men een volk als geheel wil leren kennen en tegelijkertijd het verlangen heeft om zich niet te verliezen in de kleine verschillen, die het vertoont met andere volkeren, verschillen, die alleen de buitenkant betreffen, maar het innerlik niet raken, dan moet men zich wenden tot datgene wat het beste uit de mens naar voren laat treden: tot zijn kunst en zijn religie. Men zal mij tegenwerpen, dat men op deze wijze een zeer geïdealiseerd beeld krijgt, daar de kunstenaar, die zijn innerlike visie tot uiting brengt in zijn werk, de eenling is, die ver boven de doorsneemens uitsteekt. En zijn in de religie niet de schoonste gedachten, de diepste gevoelens en het vaste geloof van de besten van een volk samengevloeid, is ook dit niet eigenlijk een bezit van slechts enkelen, dat door de grote massa maar half begrepen en gedeeltelijk aanvaard wordt?

Voor de tegenwoordige tijd zijn die tegenwerpingen niet zonder grond, al blijft alle ideëel en abstrakt bezit van een volk op een bepaalde tijd steeds gestempeld met de geest van die tijd, die zich in het algemeen openbaart. Maar voor een maatschappij, die nog niet zover is doorgehold op de weg van individualisatie behoeft men de eenlingen niet zo uit de massa naar voren te halen, omdat de lijnen lang niet zo scherp waren getrokken als nu. Dit geldt voor de Middeleeuwse maatschappij in Europa, zowel als voor de Hindoe-Javaanse, die op Java ongeveer van de 8e tot de 16e eeuw heeft bestaan. De algemene kunstzin was groter, dan tegenwoordig, zoals duidelijk uit de kleding en de gebruiksvoorwerpen blijkt: eenvoudige, maar aardige motiefjes waren gemeengoed, ieder versierde er

zelf zijn gereedschappen of kledingstukken mee. Ook de vroomheid heerste in het gemoed van de mensen, meer dan thans. De machtige kathedralen in Europa, de grootse tempelcomplexen hier op Java zouden nooit tot stand zijn gekomen als allen, die er aan meewerkten niet bezielde waren geweest door hun geloof. Immers voor het fijne reliefwerk, dat ons in beide zo boeit, kon men niet enige bekende kunstenaars aannemen: dan zou de arbeid nog langere jaren hebben gekost. Neen, men zette de handwerkslieden aan het werk, die bijgestaan door hun aangeboren kunstzin en gedragen door hun vreugde om voor de God, die zij dienden een bedehuis zijner waardig te bouwen, hun uiterste kracht inspanden om het hoogste te leveren, waartoe zij in staat waren.

Men moet de macht van het geloof in deze vooral niet onderschatten; in de Hindoe-Javaanse tijd (hetzelfde blijft voor Middeleeuws Europa gelden) kon men niet zoals tegenwoordig de kunst en de religie scheiden: zij waren één. Bijna alles wat men versierde stond in enig verband met de godsdienst: de tempels, de voorwerpen, die bij de eredienst werden gebruikt, de kleding die bij de religieuze feesten moest worden gedragen. De godsdienst was de zuurdesem van de maatschappij, hij doordrong alles. Eerst in later tijd, in de vervalperiode van Madjapahit, als het geloof niet meer macht heeft over de mensen, zien we dat ook de kunstuitingen slechter worden. Zij lopen dood in verstarring, een nieuwe ervaring blijft uit, omdat de bezieling van de vroomheid ontbreekt. We hebben maar een blik te slaan op de beelden uit de laat-Madjapahitse tijd, om te begrijpen, dat

de Mohamedanen in het begin van de zestiende eeuw weinig moeite hadden de bevolking voor de nieuwe godsdienst te winnen. Uit de onbezielde beelden vaak met verkeerde of met vervormde attributen, blijkt beter, dan uit iets anders, dat het Hindoeïsme had afgedaan in deze streken. Zo kon de Islam, gepropageerd door vurige aanhangers, de overwinning behalen bij de halfgelovigen.

De samensmelting nu van religie en kunst zien we het duidelijkst in de bouwwerken. Alle heilighdommen en tempels, die ons zijn overgeleverd, spreken van de innigheid van het geloof en van de vreugde, waarmee gearheid werd, overal speuren we de hand van de kunstenaar-handwerksman, die naar zijn beste krachten meewerkte aan het minutieuse reliefwerk, aan de fors-gehouwen Kalakoppen, zodat het ontwerp van de bouwmeester tot zijn recht kwam.

Die arbeidsvreugde blijkt, mijns inziens, nog het meest uit de verscheidenheid in de details. Het aantal der motieven is n.l. betrekkelijk gering, en telkens keren dan ook dezelfde figuren terug, maar steeds gewijzigd, zodat ze ons opnieuw boeien. Was dit niet het geval, kregen we telkens dezelfde motieven zonder verandering te zien, dan zou al gauw een gevoel van wrevel zich van ons meester maken over het gebrek aan fantasie en het uitbuiten van een bepaald detail. Nu echter is er geen sprake van, dat iemand, die de bouwwerken beschouwt, zich verveeld afwendt omdat hij in oneindige herhaling de banden met rank- en bloemornament, die met allerlei soorten vogels en dieren, de recalcitrante spiralen, het Kala-makara ornament, de antefixen, de leeuwtjes, de Kalakoppen, enz. ziet. Integendeel, hoe meer men zich inwerkt in de Hindoe-Javaanse kunst, des te groter wordt het genot bij iedere nieuwe bezichtiging; men merkt kleine verschillen op, men gaat vergelijken, men ziet nieuwe details, en telkens winnen de tempels voor ons aan schoonheid

omdat de variatie even oneindig is als de herhaling.

Is het niet het beste bewijs voor het geloof van de werkman, dat hij geen moeite spaarde om telkens weer nieuwe variaties aan te brengen in het ornament? Hij was met zijn gehele ziel en zijn gehele hart erbij, en had er daarom zelf plezier in door verscheidenheid zijn arbeid levend te houden. Welk een verschil met het hedendaagse maakwerk, dat voor de toeristen bestemd is; wat maakt het de Inlander uit of zo'n koperen bord grof is en of hij elk exemplaar schablonenachtig met dezelfde figuren voorziet! Er is hem niets aan gelegen of de een of ander in Amerika, Europa of Australië zo'n bord bezit. Hij werkt om het spoedig af te maken en dus zo veel mogelijk geld te verdienen: de waarachtige arbeidsvreugde ontbreekt.

Keren we liever tot onze Oud-Javaanse kunstenaars terug.

Ik wilde U in dit artikel speciaal wijzen op een onderdeel van het tempelgebouw, waarbij de variaties zeer frappant zijn: de Kala-kop. Men kan wel zeggen, dat er geen tempelgebouw geweest is, waaraan de Kala-kop niet in één of meer van zijn functies voorkwam. Want, — en dit is de reden waarom ik de monsterkop heb uitgekozen, — hij kwam in vele functies voor, waardoor al dadelik de mogelijkheid werd geschapen om eenzelfde motief voor heel verschillende plaatsen aan het gebouw pasklaar te maken. En van die mogelijkheid hebben de beeldhouwers een uitmuntend gebruik gemaakt, zoals we zullen zien.

De Kalakop is ontstaan uit de leeuwepkop, hoewel men dat bij een eerste beschouwing niet zou denken. Toch is het duidelijk, als we sommige koppen vergelijken met die van de leeuwtjes, die als wachter onder aan de trappen van verschillende tempels staan, en met enkele leeuwen van reliëfs. Dat het ons eerst zo vreemd lijkt, dat de monsterkop oorspronkelijk een leeuwepkop zou geweest zijn, komt vooral door het

1. Trapversiering, Çiwatempel, Prambanan.

3. Nisbekroning, Çiwatempel, Prambanan.

2. Bovendorpel, waarschijnlijk van de Çiwatempel, Prambanan.

5. en 6. Spuier van een der tempels van de Loro Djonggrang-groep, Prambanan.

4. Kalakop van de bovenbouw (Noord), tjandi Singasari.

7. Hoekantefix (spuier?) Loro Djonggrang-groep, Prambanan.

8. Hoekantefix uit de afd. Modjokerto, thans mus. Modjokerto No. 24.

feit, dat de leeuwekoppen van de Hindoe-Javaanse beeldhouwkunst ons in het geheel niet doen denken aan leeuwen; hoeveel verder moet dan nog de uit de leeuwenkop ontstane Kalakop van een op een leeuw gelijkende kop af staan. Het feit is echter gemakkelijk te verklaren, als we weten, dat de leeuw op Java nooit inheems is geweest, zodat de beeldhouwers met de regels en beschrijvingen, die in hun voorschriften stonden te rade moesten gaan, terwijl ze verder hun fantasie maar te hulp moesten roepen. Geen wonder, dat het resultaat niet erg realistisch uitviel.

Een Kalakop, die nog het dichtst staat bij de leeuwenkop vindt U in plaat 1. Dit is een van de koppen, die op de verschillende leuning zijn geplaatst, van de trappen, die toegang geven tot de cella's van de Çiwa-tempel van de Lara Djonggranggroep te Prambanan. Opvallend is de grote gelijkenis met de leeuwjes in de nissen, die in de eerste tempelmuur (de muur van het sou-basement) zijn geplaatst. De kop is geheel op dezelfde wijze gevormd, de uitdrukking in het gelaat is gelijk: de uitpuilende ogen kijken U woedend aan, de bek is wijd opengesperd, (aan de koppen op de trapleuning ontbreekt de onderkaak; een dergelijk type zonder onderkaak vinden we ook veel bij de dorpels).

Heel algemeen is de combinatie van de Kalakop boven een nis of poort met het Makara- (visolifant-) motief aan de zijanten beneden; de verbinding ertussen wordt meestal gevormd door een recalcitrante spiraal of door een vlammen ornament. Dat die nis- en poortafdekkingen evenwel een zeer grote verscheidenheid opleveren moge blijken uit de drie volgende koppen, waar van de eerste van het Lara Djonggrang terrein te Prambanan is, één van het z.g. snorbaardtype. De klauwen liggen plat neer naast de kop, uit de bovenkaak hangen lotussen neer; de horens — elke goede Hindoe-Javaanse leeuw houdt er die op na — zijn tot ornament geworden, terwijl ook het stuk verder met rank-ornament is opgevuld. Een

geheel ander type is dat van plaat 3, eveneens van Prambanan. Deze vertoont het Kala-makara ornament, daar n.l. de klauwen door naar binnen gekeerde makara's zijn vervangen. Uit de bovenkaak hangen drie lotussen neer met een zaadsnoer. Bovendien wordt de kop geflankeerd door twee leeuwjes. Vergelijk hiermee de prachtig geornamenteerde kop van de Noordelijke bovenbouw van Tjandi Singasari, die echter door zijn styling alle verschrikking verloren heeft en die eerder een beschermgeest, dan een daemon lijkt.

En dan komen we tenslotte tot de spotgeesten, die in de Kalakop-spuiers van Prambanan versteend zijn; versteend, ja, maar niet verstart, want nergens komt de lenigheid van de geest van de beeldhouwer beter tot uiting, dan in deze meesterstukken van spuiers, waarvan de koppen wedijveren in spot. Spot in verschillende graden, van de goedge tot de hatelijk scherpe. Wat zit er een humor van de beste soort in de kop van plaat 5 en 6, met wat een innig genoegen moet aan zo'n kop gewerkt zijn door de kunstenaar, die oog had voor dergelijke mogelijkheden in de plastiek. Ze doen ons zo modern aan, dat we haast niet kunnen begrijpen, dat ze eeuwen geleden zijn gewrocht. Op dezelfde hoogte staat het hoekantefix (ook van Prambanan), dat hier en face wordt gegeven; is het niet alsof we een fijne, ook psychologies geslaagde karikatuur voor ons hebben? Eindelijk nog een hoekantefix uit het Museum te Madjakerta (No. 24, afkomstig uit de afdeling Madjakerta), dat laat zien, hoe later van de monsterkop niets meer is overgebleven; het motief is gebleven, maar zo gewijzigd, dat men zonder de tussenliggende fasen er niet meer de Kalakop in herkennen zou. Zij, die op Bali zijn geweest zullen zich herinneren, dat het Kala-motief op deze wijze daar nog veelvuldig wordt aangewend; ook de meer gewone kalakoppen behoren tot de gangbare ornamentering van de meeste poera's.

Het was zoals van zelf spreekt, niet doenlik een volledige collectie foto's van de verschillende typen te geven, maar dat lag ook allerm minst in de bedoeling. Ik heb slechts getracht door de Kala-kop als treffend voorbeeld te nemen, aan te tonen hoe veel verscheidenheid in alle onderdelen van de oude Hindoe-monumenten zit. Want op dezelfde manier als hier voor de monsterkop is gedaan, zou men met enige foto's een denkbeeld kunnen geven van de variaties in het Makara-ornament, in de recalcitrante spiralen, de geor-

namenteerde banden, paneelversiering, enz.

Mogen deze regelen er iets toe bijdragen, dat zij, die de bouwvallen bezoeken ook eens meer gaan letten op de details, en dat ze door vergelijking komen tot meer of mindere waardering van de verschillende tempels, niet alleen om hun massale bouw, of om de bekendheid, die ze reeds bezitten, maar doordat ze zelf hebben gekeken en onderzocht en genoten.

Sept. '22.

PETROEK ALS VORST.

door

H. O.

Sobo Karti, de Volkskunstvereniging van Semarang, heeft in den korten tijd sedert het begin van dit speel seizoen reeds zoo veel moois en belangrijks gebracht, dat de Europeesche leek, die belang stelt in de Javaansche volkskunst, haar niet dankbaar genoeg kan zijn. In de openings-uitvoering werden scènes uit „Langendrijo” vertoond, waarvoor de Praboe Prangwadono van Solo welwillend zijne danseressen had ter beschikking gesteld. Voor den leek, die tot nu toe slechts andere uitvoeringen had gezien en met de Javaansche tooneeltraditie niet is vertrouwd, was het wel ietwat barok, mannenrollen door vrouwen te zien vertoond, maar het vreemde gevoel verdween spoedig, en met groote aandacht volgde het oog de bewegingen der danseressen, die zoo eigenaardig het mannelijke karakter hunner rollen in het vrouwelijke wisten te transponeeren.

Van bijzonder belang was een andere uitvoering, een eerste stap in eene geheel nieuwe richting: de opvoering van het eerste gedeelte van „De opkomst van het rijk Mataram”. Eene waardeering is in de „Locomotief” van 17 Juli a.c. te vinden, en ik hoop, dat de verslaggever na opvoering van de volgende gedeelten van het tooneelspel ook in „Djâwâ” daarover zal schrijven. Door een tekstboekje, werd het ook den leek, die niet voldoende Javaansch verstond, mogelijk gemaakt, zonder moeite te begripen, wat op het tooneel gebeurde. Heel eenvoudig, dat tooneel; geene coulisses, geene decoraties; het midden van de pendopo was, al naar gelang van het stuk, het hof, het bosch, de hut of de tuin van een desa-woning. Zoo stel ik mij ook het tooneel in Griekenland, of in den tijd van Shakespeare voor. Iets

bijzonder aandoenlijks lag juist in deze eenvoudigheid, en het eenige, wat de moderne Europeaan den regisseur zou kunnen in overweging geven, is het werken met grootere menschenmassa's in de scènes, die aan het een of ander hof spelen. Want menschenvertoon is synoniem met machtsvertoon in het Oosten, en een groote stoet zal zeker de hof-scènes veel indrukwekkender maken, zonder de grens der eenvoudigheid van het pendopo-tooneel te overschrijden.

De laatste Zondag-avond bracht eene nieuwe verrassing: fragmenten uit het Wajang-poerwo-tooneel „Pètroek als vorst”. Voor eene uitvoerige bespreking zij naar de „Locomotief” van 24 Juli a.c. verwezen. De inhoud van de fragmenten, die opgevoerd werden, is in het kort als volgt:

Pètroek, de jongste van de drie Panakawans van Djanoko, is in het bezit gekomen van een talisman „Lajang-kalimo Sodo”, die hem onoverwinnelijk maakt. Hij besluit zich meester te maken van het rijk Ngrantjangkantjono, speelt den krankzinnige, en overwint met behulp van den talisman alle krijgslieden, die de koning uitzendt, om hem op te pakken, en onderwerpt zelfs den vorst en de rijksgenooten, die hem als gevolg moeten dienen, nu hij als Praboe Bel-dowelbeh-Tongtongsot-Oepelgen-Doerginadoe-Djenggleng heerscht over het rijk, dat hij „Lodjitengoro” heeft genoemd. Hij wijzigt alle „pranatans” het ceremonieel wordt gedeeltelijk afgeschaft, en opiumschiiven en dobbelen worden tot hof-sport verklaard. Hij verstout zich echter, zijne vroegere meesters, de vijf Pandowo's uit te dagen; de uitdaging wordt aangenomen, en onder leiding van hun trouwen raadsman

Kresno vertrekken de Pandowo's naar Lodjitengoro. Maar ook zij bezwijken voor de macht van den talisman, die eens hun eigendom was, en worden heengezonden, om nederige diensten te verrichten. Kresno gelast eindelijk Nala-Garèng, den broeder van Petroek, tegen den onoverwinnelijken vorst op te treden. Nu is het met den macht en de heerschappij van Praboe Belgedoewelbeh gedaan; zijn eigen broeder slingert hem voor de voeten zijner vroegere meesters, de vorst ontpopt zich als Pétroek, vraagt eerbiedig om vergiffenis, en wordt weer door Djanoko als Panakawan aangenomen.

Een kluchtspel dus? Of zit er eene veel, veel diepere beteekenis in? Op de tekst zal ik, helaas, niet kunnen ingaan; ik weet niet, wat daarvan oorspronkelijk, wat improvisatie of modernisatie was, en mijne kennis van het Javaansch is zoo beperkt, dat van de gesproken woorden mij het meeste is ontgaan. Maar dit werd goed gemaakt door het fijne, prachtige spel der uitvoerenden, en door vele andere dingen, die mijn bijzondere belangstelling wekten. Ik heb het dus niet zoo zeer betreurd, dat ik de grappen niet begreep, die altijd op nieuw het talrijk opgekomen Javaansch publiek deden schateren.

Een wajang-poerwo-stuk, waarin de „helden” de panakawans zijn, doet de vraag weder rijzen: Wie zijn Semar, Nala-Garèng en Pétroek, van waar komen zij, wat beteekenen zij? Wij vinden ze niet in het Sanskrit-Mahâbhârata. Zij moeten van zuiver Javaanschen oorsprong zijn. Met de narren der Indische drama's van Kalidasa of Sudraka komen zij niet overeen. Het artikel van Boedihardja in Djâwâ, 2de jg. No. 1, geeft m.i. ook nog geene bevredigende oplossing. Ik ben tot de vraag gekomen: vertegenwoordigen Semar, Garèng en Pétroek in de Javaansche literatuur, op het Javaansch tooneel soms het oorspronkelijke Javaansche volk, in tegenstelling met de (vreemde) Hindoe-heerschers?

In het Sanskrit-Mahâbhârata vinden wij reuzen en demonen, die de vijanden

zijn van de helden van het epos; eene dikwijls geopperde gissing verklaart, dat wij in deze reuzen en demonen de oorspronkelijke bevolking van het vaste land van Indië hebben te zien, die den strijd voerden tegen de indringende Ariërs.

In het latere Sanskrit-Epos, het Râmâjana, hebben wij behalve de reuzen en demonen, die door Râma worden verslagen en uitgeroeid, nog de Vanara, de apen-volken, die onder leiding van Sugriva en Hanuman voor Râma strijden, en zonder wier hulp Râma nooit zou in staat zijn geweest, over Rawana en diens reuzen en demonen te triomfeeren. De uitleggers van het Ramajana beweren, dat wij in de Vanara de inheemsche volken van Indië hebben te zien, die zich bij Râma hebben aangesloten, die echter door de Arische dichters van het Râmâjana verachtelijk als apen worden voorgesteld.

In de nog latere Javaansche literatuur, die toch meer of minder direct op de literatuur van het vaste land van Indië is gegrond, hebben wij als nieuw bestanddeel nog de Panakawans, behalve demonen en apen. Wie heeft deze Javaansche literatuur geschreven? De oorspronkelijke inheemsche bevolking, of de vreemde overheerschers? Heeft de verzachtende beschaving, de innigere samensmelting van inboorlingen en indringers, in deze literatuur de oorspronkelijke inheemsche bevolking doen vertegenwoordigen in de vriendelijke gestalten van Semar, Garèng en Pétroek de trouwe dienaren en begeleiders van de edelste helden? En is aan deze drie gestalten het karakter gegeven, zooals geschetst in het artikel van Boedihardja?

Ik ken de Javaansche literatuur niet. Hoe is, volgens haar, de verhouding geweest tusschen de vreemde overheerschers en de oorspronkelijke, inheemsche bevolking?

In de Maleische literatuur is deze verhouding vastgelegd in hoofdstuk II van de „Sedjarah Melajoe” de Maleische Kroniek. Wij vinden aldaar het volgende verhaal (vertaling naar den tekst uitgegeven door Shellabear).

Sang Si-Perba verschijnt met zijne twee broers op Boekit Si-Goentang. Hij huwt verschillende vorstendochters, maar zoodra het huwelijk is voltrokken, worden zij kedal, d.h. zij worden aangetast door eene huidziekte, die toegeschreven wordt aan het in aanraking komen van een onbevoegde met het heilige lichaam van den vorst.

Palémbang werd toen beheerscht door Demang Lebar Daoen, die eene wonderschoone dochter heeft. Sang Si-Perba wenscht haar te trouwen, maar Demang Lebar Daoen weigert zijne toestemming te geven, tenzij Sang Si-Perba een verbond (wadat) met hem sluit. Op Sang Si-Perba's vraag, wat hij wenscht, antwoordt Demang Lebar Daoen: „Majesteit, alle mijne kinderen en kleinkinderen zijn bereid, de dienaren te worden van Uwe Majesteit, en het is mijn wensch dat hun goed wordt gedaan door de kinderen en kleinkinderen van Uwe Majesteit. En indien zij eene misdaad begaan, hoe groot deze misdaad ook mag zijn, in geen geval mag hun smaadheid worden aangedaan, of mogen zij worden beschimpt. Indien hun misdaad zwaar is, mogen zij gedood worden, maar ook dat alleen, indien het in overeenstemming is met de uitspraak van het goddelijk recht”.

Sang Si-Perba antwoordt: „Uw wensch, vader, willig ik in, maar ook ik zal gaarne eene belofte van U hebben: Mijn wensch is, dat tot het einde der eeuwen Uwe nakomelingen zich nooit verzetten (derhaka) tegen mijne nakomelingen, zelfs indien deze tyrannen en van slechte natuur zijn.” Demang Lebar Daoen antwoordt: „Goed, Majesteit, maar indien de nakomelingen van Uwe Majesteit dit verbond het eerst verbreken, zoo zullen ook mijne nakomelingen het hunne verbreken”. Sang Si Perba stemt toe, en spreekt den vloek uit, dat

wie dit verbond verbreekt, dien zullen de goden den nokbalk van zijn huis naar beneden keeren, en de voeteinden van de stijlen naar boven.

„En zoo is het gekomen, dat de verheven God — lof zij Hem — alle maleische vorsten begiftigt heeft, dat zij nooit hunne Maleische onderdanen schande aandoen, en al is hun misdaad nog zoo groot ze nooit binden of ophangen of in hunne eer krenken.

Indien een vorst een zijner Maleische onderdanen smaadheid aandoet, is het een voorteeken, dat zijn rijk zal ondergaan. En verder heeft de verheven God — lof zij Hem — alle Maleiers ingegeven, dat zij nooit opstaan of ontrouw worden jegens hunne vorsten, al zijn deze van nog zoo slechten aard of onderdrukkers”.

Deze verhouding tusschen vorst en onderdaan, zooals vastgelegd in de termen van dit verbond, gaat als een roode draad niet alleen door de geheele „Sedjarah Melajoe”, maar ook door de geheele Maleische literatuur. Ik zou gaarne weten, of iets dergelijks ook te vinden is in de Javaansche literatuur, of iets anders, dat de verhouding tusschen de panakawans en hunne meesters vastlegt.

Boedihardja zegt in zijn opstel, dat in de meeste wajang-lakons die bendara zegeviert, die door de drie panakawans vergezeld is. Volgens de boven geopperde hypothese dus de held, die den steun van het inheemsche volk heeft, die zich diens genegenheid en trouw wist te verwerven en te bewaren. Beschouwd in het licht van deze hypothese, krijgt de lakon „Pétroek dadi ratoe” (mij werd gezegd, dat er ook nog een lakon bestaat, waarin Nala-Garèng koning wordt) eene eigenaardige beteekenis. Ik mag op de bijzonderheden niet ingaan, omdat ik, zooals reeds gezegd, van de gesproken woorden te weinig heb verstaan, en derhalve niet weet, wat de oorspronkelijke tekst en wat moderne improvisatie was. Een gewoon

kluchtspel van den dienaar, die eens den meester wil spelen, kon ik er niet in zien, want dat spel is uit, zoodra de meester op het tooneel verschijnt. Over het geheel, ten minste zooals het door „Sobo Karti” werd vertoond, leek het eene bespotting van de gebruiken en ceremonieel der meesters. De dansen van Pétroek waren een prachtige satire; bij het begin van ieder gevecht eerst de ceremonieele stappen, en dan het doodgewoon heengaan. Zonder steken onder water op het eigen volk ging het natuurlijk ook niet. En dan het eigenaardige slot: de talisman, waarvoor de vroegere eigenaars wijken,

die zelfs Djanaka, Pétroeks vroegere meesters, aan de voeten van den Panakawan brengt, heeft geene macht over Nala-Garèng, Pétroeks broer, die volgens Kresno de eenige is, die over Petroek de zege kan behalen. Dus wordt de Panakawan door den Panakawan teruggebracht onder de heerschappij zijner vroegere meesters.

Een gewoon kluchtspel dus, of ligt er eene veel diepere beteekenis in, een symboliek, die ook op den oorsprong van Semar, Nala-Garéng en Pétroek een nieuw licht werpt?

DROPADI EN PANCAWALA 1)

door

BOEDIHARDJA.

Het is wellicht niet van belang ontbloot, naar aanleiding van de verschillpunten tusschen de Nieuw-Javaansche en Oud-Javaansche (Indische) lezing betreffende Dropadi en haar zonen het een en ander op te merken.

Door de Javaansche overlevering wordt Dropadi in stede van aan de gezamenlijke Pandawa's alleen aan Yudhisthira als gemalin toegekend. Wij weten, volgens de Oud-Javaansche (Indische) lezing dat Arjuna de prinses van Pancala op de swayambara won, waarna zij door de vijf broers, de Pandawa's, op aanwijzing van hun grootvader Bhagawan Byasa, tot gemeenschappelijke vrouw werd genomen.

Aan elk der Pandawa's schonk Dropadi een zoon, en deze vijf zonen worden in de Oud-Javaansche geschriften korthedshalve betiteld met den naam „Pancawala", „Pancakumara" of „Pancaputra".

De Javaansche overleving noemt Dropadi een prinses van Campala (klaarblijkelijk een verbastering van Pancala) en geeft haar slechts één zoon, Pancawala genaamd.

Naar aanleiding van het boven vermelde rijst van zelf de vraag, waaraan die verschillpunten te wijten zijn.

De Javaansche lezing, dat Dropadi slechts één zoon had, laat zich gemakkelijk verklaren door de veronderstelling, dat de verzamelnaam „Pancawala" door den eersten samensteller der „wajanglakon's" als een eigennaam werd opgevat, en dat sindsdien die misvatting in de wajanglegenden wortel heeft geschoten.

Een gemakkelijke gissing laat daarentegen de foutieve opvatting betref-

fende Dropadi's gemaal niet toe. Een veronderstelling, die het meest voor de hand ligt, doch welker juistheid in twijfel moet worden getrokken, is, dat het leven van een vrouw met meer dan een man tegelijk den Mohamedaanschen samensteller der wajangverhalen zoo ongehoord toescheen, dat hij daarin aanleiding genoeg vond, om van de oorspronkelijke lezing af te wijken.

Gaat men daartegenover na, dat ook zonder het Mohamedanisme op Java de veelmannerij niet de goedkeuring van een ieder kon wegdragen, dan moet men die veronderstelling wel prijsgeven. Immers, nog in den Hindoeitijd moest polyandrie als strijdig tegen de „dharma" aangemerkt zijn. Dit blijkt uit het Adiparwa, waar in de episode van Dropadi's huwelijk gewag wordt gemaakt, hoe koning Dropada, Dropadi's vader, in den beginne bezwaren maakte tegen het huwelijk van zijn dochter met de vijf Pandawa's.

In het Oud-Javaansche Adiparwa (gedrukte tekst van Dr. Juynboll) pag. 184 wordt koning Drupada's misnoegen over het aanstaande huwelijk van zijn dochter met de Pandawa's in de volgende bewoordingen uitgedrukt:

„Ai sang ârya Yudhisthira! Tan yogya dahat ikang dharma inujarakenta ringhulun. Apan ikang dharma ngaranya dadi jalu sasiki akweha strinya. Kunang ikang stri sasiki makweha jalunya, tan yogya ikâ, apan prasidha lokawiruddha mangkana kramanya. Haywa ta sang ârya gumawayaken ngadharmal!"

Voor zoover ik het versta, is het als volgt in het Nederlandsch weer te geven: „He edele Yudhisthira, wat gij mij als een handeling overeenkomstig de dharma noemt, is niet goed. Overeen-

1) In dit artikel wordt de zg. wetenschappelijke spelling gevolgd.

komstig de dharma heet het echter, indien een man veel vrouwen heeft. Daartegen is het heel slecht, dat een vrouw meerdere mannen heeft; haar daad is voor zeker storend voor de wereld. Verricht, de edele heer, toch geen met de dharma tegenstrijdige daad!

Eerst nadat Bhagawan Byasa den koning bekend had gemaakt met de vroegere incarnatie (purwajanma) van Dropadi, stemde hij in het huwelijk van zijn dochter toe. Op pag. 187 van het Oud-Javaansche Adiparwa leest men hierover: „Apageh tâmbek sang Dru-padâmasinggih wara-warah bhagawan Byasa, matangyan panembah musapi lebu ni pâda sang rsi, mâjar yan pa-waranga sang Pandawa mwan sang Dropadi. D.i. zooveel als: „Gerust gesteld was het gemoed van koning Durpada, overtuigd als hij was van de waarheid van bhagawan Byasa's woorden, waarom hij een sembah maakte en het stof van de voeten van den wijze afveegde, en zeide, dat hij Dropadi aan Pandawa's zou uithuwelijken”.

Over de foutieve Javaansche opvatting betreffende de zonen van Dropadi maakte reeds Dr. Cohen Stuart in zijn „Geschiedenis der Pandawa's", zijnde een inleiding van „De Baratajoeda", in een noot voorkomende op pag. XXX de volgende opmerking: „Volgens Ward heetten zij (de zonen van Dropadi) Santanika, Sroetasena, Pritiwinda, enz. de twee overigen noemt hij niet bij name. De volgorde van die opsomming deed mij onderstellen, dat Santanika de zoon van Yudistira was; maar sedert vond ik hem in Pavie's vertaling van de Saup-tika-parwa bepaaldelijk als de zoon van Nakoela vermeld. Omtrent de overige zonen van Draupadi blijf ik nog in onzekerheid. — De Jav. overlevering, die Dropadi alleen als gemalin van Joedistira kent, geeft haar ook maar een zoon Pancawala, wiens naam (Skr. Panca-bâla, de vijf jongelingen) evenwel genoegzaam aantoon, dat hij slechts door misvatting uit het oorspronkelijke vijftal ontstaan is. In de Brata-joeda Kawi komt Panca-wala slechts eenmaal, elders de gelijkbeduidende uitdrukkingen

Pancapoetra en Pancakoemara voor, welke alle bij gebrek van een teeken van meervoud, later voor namen van een enkel persoon zijn aangezien.

Het Oud-Javaansche Adiparwa maakt op drie plaatsen melding van Dropadi's zonen, en wel 1e: op pag. 4 bij de opsomming van de wapenfeiten van den oorlog tusschen de Korawa's en de Pandawa's, 2e: op pag. 64 in de episode van de incarnatie's der dewata's en 3e: op pag. 205 onmiddellijk na de geboorte van Abhimanyu, waar zelfs een opsomming wordt gegeven van de namen der vijf infants.

Bij de bewerking van Dr. Cohen Stuart's „Geschiedenis der Pandawa's" moeten bovenvermelde gegevens den Heer Kats ontgaan zijn. Immers, over Pancawala geeft hij in zijn „Babadipoen Pandawa" weinig anders te lezen dan eerst genoemde geleerde (1).

Op pag. 4 van meer genoemd Oud-Jav. boek vindt men vermeld: „Ri wenginya pwa ya ta, irika ta sang Aswattama mwan Krpa lawan Krtawarma amuk ing kulem, umâti sang Panca-kumâra, anak sang Dropadi ika kalima, lyan sang Dhrstadyumna, mwan Cikandi saha bala nirawaçesa pejah de sang Aswattama". d.i. zooveel als:

„Het was den daaropvolgenden nacht, dat Aswattama met Krpa en Krtawarma een aanval deed op de slapenden, en de vijf jongelingen — alle vijf zonen van Dropadi — doodde, benevens Dhrstadyumna, Sikandi en hun manschappen; allen werden zij ten onder gebracht en gedood door Aswattama”.

Op pag. 64 van meer genoemd werk vindt men over Dropadi's zonen vermeld: „Kunang ari nira sang makangaran janma ning Polastya râksasa sira, sang hyang Dharma makajanma sang Bhima, bhatarendra makajanma sang Arjuna, sang hyang Acwinodewa makajanma sang Nakula Sahadewa, sang hyang Scma makajanma Abhimanyu, sang hyang Agni makajan-

(1) „Babadipoen Pandawa" bevat niet een nauwgezet op alle punten doorgevoerde vergelijking met het Adiparwa. Red.

ma Dhrstadyumna. Kunang sang Cikandi raksasāṅgcajanma, sang hyang Wiṇwadewa makajanma Panca-kumara, anak sang Dropadi kalima, sang hyang Aditya makajanma sang Kresna, sang hyang Wasuki makajanma sang Baladewa, sang Pradyumna anak bhataara Kresna janma sang hyang Smara, makadi bhataara Kresna dewatāṅga juga sahana nira''.

Alvorens te trachten een vertaling van het bovenstaande te geven, wil ik eerst een kleine opmerking maken aangaande de tekst. Zooals ze dáár staat kan de tekst nooit goed zijn, doch de fouten zijn gemakkelijk te herstellen. Er zijn namelijk een paar woorden uit weggevallen. Tusschen de woorden: „sang hyang Dharma makajanma" en „sang Bhima" moeten ingelascht worden de woorden: „sang Yudhisthira, sang hyang Bayu makayanma", terwijl tusschen de woorden: „sang hyang Aditya makajanma" en „sang Kresna" gevoegd moeten worden de woorden: „sang Karna, sang hyang Wisnu makajanma''.

Na verbetering luidt de tekst dan in vertaling als volgt: „Zijn broer (d.i. van Duryodhana) echter was de incarnatie van den raksasa Polastya, god Dharma incarneerde zich in Yudhisthira, god Bayu incarneerde in Bhima, god Indra incarneerde in Arjuna, de tweelinggoden Aṇwino incarneerden in Nakoela en Sahadewa, god Soma incarneerde in Abhimanyu, god Angi incarneerde in Dhrstadyumna. Cikandi echter was een incarnatie van een verschijningsvorm eener raksasa, god Wiṇwadewa incarneerde in de Vijf-jongelingen, alle vijf zonen van Dropadi, god Aditya incarneerde in Karna, god Wisnu incarneerde in bhataara Kresna, god Wasuki incarneerde in Baladewa, terwijl Pradyumna een incarnatie was van god Smara; allen — waaronder bhataara Kresna de voornaamste was — waren zij verschijningsvormen van dewata's.

Op pag. 205 van het Oud-Javaansche Adiparwa lezen wij: „Tumut ta sang Dropadi sira maputra, limang siki anak nira. Pratyeka ni ngaran ira: sang Pra-

tiwindhya, anak nira ri sang Yudhisthira, sang Sutasena anak nira ri sang Bhima, sang Crutakarma anak nira ri sang Arjuna, sang Prasini anak nira ri sang Nakula, sang Crutasena anak nira ri sang Sahadewa''. d.i.: Vervolgens kreeg Dropadi kinderen, vijf was het aantal van haar kinderen. Hun onderscheidenlijke namen waren als volgt:

Pratiwindhya, haar zoon bij Yudhisthira; Sutasena, haar zoon bij Bhima; Crutakarma haar zoon bij Arjuna, Prasini, haar zoon bij Nakula, en Crutasena, haar zoon bij Sahadewa''.

Al het gereleveerde uit het Oud-Javaansche Adiparwa samenvattende, moet men wel de gevolgtrekking maken, dat hetgeen de Nieuw-Javaansche wajanglegenden over Dropadi en Panca-wala te vertellen geven, niet rechtstreeks ontleend is aan het Oud-Javaansche Adiparwa. Immers, ware dit het geval dan zou van een misvatting betreffende Dropadi's zonen in de Javaansche overlevering geen sprake kunnen zijn. Op alle drie plaatsen, waar het Oud-Javaansche Adiparwa over Panca-kumara te lezen geeft, wordt bepaaldelijk vermeld, dat het aantal van Dropadi's zonen „vijf" bedraagt, zooals op pag. 4 en pag. 64 : „anak sang Dropadi kalima" of: alle vijf zonen van Dropadi; en op pag. 205 (de opsomming der namen daargelaten): „limang siki anak nira" d.i. vijf waren haar kinderen in getal. Bovendien is de naam „Panca-kumara" in de Javaansche lakons niet bekend.

Ter bevestiging van de hierboven geopperde bewering, dient opgemerkt te worden, dat alle details, die het Oud-Javaansche Adiparwa aangaande Dropadi te lezen geeft, zooals wat betreft haar geboorte, haar „purwakarma", haar swayambara, tevergeefs gezocht worden in de wajanglakons.

Dropadi's eigenaardige geboorte vindt men beschreven in het Oud-Javaansche Adiparwa pag. 152. „Gebelgd door de vernedering hem door Drona aangedaan, riep koning Drupada de gunst in van de brahmanen Yajna en Upayajna, ten einde door hun bemiddeling in

het bezit te komen van een zoon. Hier-toe richtten de brahmanen offers aan, die niet zonder goede resultaten waren. Uit de offervlam toch werd een zoon in volle wapenrusting geboren, die door de woorden gods uit de lucht (âkâçaçab-da) voorbestemd werd om Drona te doden. („Yeku mâtyana ng Drona") Deze zoon werd Dhrstadyumna geheeten. Tevens kwam er uit het altaar (sthandi-la) een dochter te voorschijn, die van wege haar huidskleur den naam „Kresna" kreeg, en naar haar vader ook „Dropadi" werd geheeten. Geen enkel der mij bekende wajanglakon's maakt gewag van Dropadi's geboorte.

Over de „purwakarma" van Dropadi vermeldt het Oud-Javaansche Adiparwa op pag. 154 het volgende: Dropadi was in haar vorig leven de dochter van een brahmana, die door haar strenge boete de gunst van bhataara Gangkara verwierf. Zij bad om een volmaakt echtgenoot, kundig, zedig, moedig, voortvarend en welbespraakt. Het kluiszennersmeisje sprak haar bede echter vijf maal uit, waarom zij in haar volgend bestaan volgens de beschikking van bhataara Gangkara vijf mannen tot echtgenooten zou hebben.

Geen zweempje van dat alles vindt men in de wajanglakons terug.

De episode van Dropadi's swayambara wordt in het Oud-Javaansche Adiparwa op pag. 151 — 181 uitvoerig beschreven. In het kort is het als volgt weer te geven.

Nadat Bhima den raksasa Baka, den tiran van Ekacakra gedood had, leidden de Pandawa's met hun moeder Kunti bij den brahmana Bhaiksakarma een rustig leven. In het vierde jaar van hun verblijf aldaar kreeg hun gastheer een anderen brahmana te gast, die de Pandawa's in kennis stelde met de door koning Drupada aan te richten swayambara ten behoeve van zijn dochter Dropadi. Juist was de brahmana-gast klaar met zijn vertelling over de eigenaardige geboorte van koning Drupada's kinderen, Dhrstadyumna en Dropadi, toen bhagawan Byasa eensklaps in hun midden verscheen. Hij raadde de Pan-

dawa's aan deel te nemen aan Dropadi's swayambara. Vergezeld door hun moeder Kunti gingen de Pandawa's naar Pancala, koning Drupada's residentie. Te middernacht ontmoetten zij onder weg den gandharwa-vorst Anggaraparna, die bezwaren maakte tegen de nachtelijke reis der Pandawa's. Er ontstond een tweegevecht tusschen den gandharwa-vorst en Arjuna, waarin de eerste overwonnen werd. Dan sloten Anggaraparna en Arjuna vriendschap met elkander, welke vriendschap bezegeld werd door het geven van wederzijdsche geschenken. Arjuna gaf zijn „Agneyâstra" den gandharwa-vorst ten geschenke, terwijl hij van dezen de tooverspreuk „Câksusiwidya" en diens wonderpaarden ontving. Daarna nam de gandharwa-vorst een anderen naam aan, Wicitraratha, en vertelde de Pandawa's de geschiedenis van koning Sambarana, die van bhagawan Wasistha, en die van bhagawan Dhomya. Tevens raadde hij den Pandawa's aan bhagawan Dhomya tot „purohita" te nemen. De Pandawa's volgden dezen raad op.

Vergezeld door bhagawan Dhomya zetten de Pandawa's hun tocht naar Pancala voort, en als brahmana's vermoed kwamen zij op de plaats der swayambara aan. Zij vonden daar vele vorsten en aanzienlijken, waaronder Duryadhana, Karna, Calya, Kresna en Bala-dewa. De pretendents moesten een proef van vaardigheid afleggen in het boogschieten.

Nadat alle pretendents te vergeefs beproefd hadden, den boog, die voor den wedstrijd dienen moest, te spannen trad Arjuna uit de rij der brahmanen voorwaarts. Het gelukte hem den boog te spannen en het doel te treffen, zoodat hij de winnaar van de prinses werd. Maar toen koning Drupada hem de prinses wilde overgeven, verzetten de mededingers zich daar tegen. Er ontstond een hevig gevecht, waarin Bhima en Arjuna het bewijs van hun vaardigheid in den wapenhandel leverden. Het gelukte den Pandawa den aanval van hun vijanden, waaronder Duryodhana en Karna, af te slaan; en Dropadi met

zich mede nemende keerden Bhima en Arjuna naar het kamp van hun moeder Kunti terug.

Aldus luidt in zeer groote trekken het verhaal over Dropadi's swayambara volgens het Oud-Javaansche Adiparwa.

De wajanglakon die gewag maakt van Dropadi's swamyambara is de lakon „Pedjahipoen Gandamana" (de dood van Gandamana). Vergelijkt men deze lakon met hetgeen boven over Dropadi's swayabara vermeld staat, dan ontdekt men daartusschen niet de minste overeenkomst.

In de lakon is van de ontmoeting der Pandawa's met den gandharwa-vorst heelemaal geen sprake.

Was volgens het Adiparwa voor het winnen van Dropadi's hand vereischte het uitblinken in de boogschietkunst, volgens de lakon „Pedjahipoen Gandamana" bestond de vereischte in het kunnen verslaan van Dropadi's oom, met name Gandamana.

Had volgens de Oud-Javaansche bron de swayambara plaats vóór de stichting van Indraprastha, Yudhis-thira's residentie, de lakon doet die gebeurtenis plaats vinden ná de stichting van Ngamarta (de gebruikelijke Javaansche benaming voor Indraprastha).

Het zou ons te ver voeren hier een grondige vergelijking te maken tusschen de Oud-Javaansche lezing en de lakon. Doch al het bovenstaande samenvattende, moet men wel tot de conclusie komen, dat de Nieuw-Javaansche verhalen over Dropadi — en met deze waarschijnlijke vele andere wajanglakon's niet rechtstreeks ontsproten zijn uit het Adiparwa. Hiermee echter blijft de cardinale vraag onbeantwoord, de vraag, hoe de misvatting betreffende de echtgenooten en zonen van Dropadi ontstaan is; zoo lang ons geen andere dan de tot nog toe beschikbare gegevens ten dienste staan, zal mijns inziens die vraag wel onopgelost blijven.

UITLEGGING VAN DROOMEN

door
INGGRIS.

Bij sommige Javanen, inzonderheid bij de oude, vindt men niet zelden een boek, genaamd „Primbon” in bewaring welks inhoud bestaat uit verschillende onderwerpen. — Het woord „primbon” is afgeleid van: rim b o e, dat „s i m p e n” beteekent. N j i m p e n i beteekent: bewaren. De primbon heeft derhalve de beteekenis van een boekwerk, dat in bewaring moet blijven. — Zoo'n primbon handelt voornamelijk over goede en slechte dagen, eenige wenken tot het verrichten van iets gewichtigs, zooals 't kiezen van den tijd om een huis te bouwen den dag, wanneer een huwelijk gesloten moet worden en verder welke dag het beste is om een reis te ondernemen e. d.

Ook vindt men in dat boek verschillende voorspellende teekens bij natuurverschijnselen, evenals bij de zons- en maansverduisteringen, bij aardbevingen

enz. en voorts staan daarin uitleggingen van verschillende droomen.

Wordt een aardschok gevoeld, dan kijkt men in den primbon om zich op de hoogte te stellen van de mogelijke gevolgen van de aardbeving.

Heeft men iets gedroomd, dan wordt er ook in den primbon gebladerd, om te weten te komen, wat voorgevolgd die droom heeft.

In den primbon staat soms vermeld, welke slametan — de Javaan noemt dit t o e l a k — men behoort te geven om de ongunstige gevolgen dier natuurverschijnselen tegen te gaan.

Ik veronderstel echter, dat niet alle Javanen, bij wie zoo'n primbon in bewaring is, geloof slaan aan de daarin vermelde uitleggingen.

Hieronder volgen de uitleggingen van verschillende droomen, ontleend aan een Javaanschen primbon.

1. God zien. (weroeh ing Allah).
2. Veel pret maken (soeka-soeka).
3. Den profeet Mohammed aantreffen. (ketemoe Kangdjeng Nabi Mohamad).
4. De z.g. Wot Siratalmoestakim zien. (weroeh wot Siratalmoestakim. d.i. de brug, die volgens 't geloof van de Mohamedanen naar het doodenrijk leidt).
5. Over de brug, die naar 't doodenrijk leidt, loopen. (liwat ing wot Siratalmoestakim).
6. Niet over de brug, die naar 't doodenrijk leidt, loopen. (ora liwat ing wot Siratalmoestakim).
7. Lezen in den koran of lezen in de z.g. Lochilmachfoel d.i. de tafel van het noodlot. (matja koerän oetawa matja lochilmachfoel).

1. Het doel bereiken. (karepé dadi).
2. Honger of nood lijden. (pailan).
3. Geluk krijgen op deze tegenwoordige wereld en ook in 't leven hiernamaals. (begdja ing doenja lan ing acherat).
4. Iets geoorloofd verrichten. (nglakoni panggawé sabeneré).
5. Men heeft geen achterdocht of verdenking op U. (loepoet saka ing kira-kira).
6. Ziek zullen zijn. (arep lara).
7. De godsdienstige plichten verzuken. (nglirwakaké agama oetawa ngélmoe).

8. Aboe Bakar, Oemar, Oesman, Ali, de gezellen van Mohammed aantreffen. (ketemoe bagénda Aboe Bakar, Oemar, Oesman lan Ali, sakabaté Kandjeng Nabi Mohammad).
9. Iets zien op den opstandingsdag. (weroeh apa-apa ana ing dina kijamat).
10. In de Noordelijke richting gaan. (loemakoe ngalor).
11. De maan of de zon zien. (weroeh remboelan oetawa srengéngé).
12. De zon op een huis zien dalen. (weroeh srengéngé toemoeroen ing omah).
13. Een eclips zien. (weroeh grahana).
14. Roode of zwarte wolken in de lucht zien. (weroeh méga abang oetawa ireng).
15. Donkere wolken in de lucht zien. (weroeh méga peteng).
16. Door den regen overvallen worden. (kodanan).
17. Den regen zien. (weroeh oedan).
18. Een harden wind of een storm voelen. (weroeh angin gedé).
19. Den zeewind voelen (weroeh angin laoet).
20. Den regen of een storm in de verte zien. (weroeh oedan oetawa angin gedé saka ing kadohan).
21. Den hagel zien. (weroeh oedan woh).
22. Zich in helder water baden. (adoes ing banjoe bening).
23. Een rivier vol water zien. (weroeh kali kebak banjoené).
24. Een droog geraakte rivier zien. (weroeh kali asat).
25. Zich in een meer laten zinken. (ngelem ing tlagá).
26. In een rivier duiken. (silem ing banjoe kali).
8. Iemand weldaden bewijzen of kundigheden verwerven. (gawé kabetjikan ing wong oetawa oléh ngélmoe).
9. Men heeft achterdocht tegen U of U overtreedt de geboden Gods. (kena kira-kiraning wong oetawa nglakoni panggawé maksijat).
10. Het dagelijksch brood verdienen of geluk krijgen. (oléh redjeki).
11. Rijkdom verwerven. (oléh donjabrana).
12. Iemand bewijst U weldaden. (oléh kabetjikan).
13. Er zullen bij u allerlei gevaren en ongelukken komen. (arep ketekan pantja-baja).
14. In uw desa zullen allerlei gevaren en ongelukken komen. (arep ana pantja-baja sadjroning désa).
15. Geen geloof hechten aan den godsdienst. (ora pratjaja ing agama).
16. Iemand zal U iets geven. (arep diwénéhi apa-apa ing wong).
17. Dessa-hoofd worden. (dadi loerah désa).
18. Een verwoesting in de desa. (keroesakan ing sadjroning désa).
19. Het onderspit delven. (kalah perangé).
20. Den vorst geschenken aanbieden. (atoer-atoer marang ratoe).
21. Een geoorloofd vermaak genieten. (oléh beboengah barang kang kalal).
22. Geen verdriet lijden. (loepoet ing prijatin).
23. Een ascetisch leven zullen leiden. (arep mertapa).
24. Bezoek krijgen van iemand uit een andere desa, aangesteld als desa-hoofd. (kasalanan loerah saka lija desa).
25. Vrij zijn van diensten of de vrijheid genieten. (mardika).
26. Geluk krijgen. (oléh kabegdjan).

27. Zwemmen (nglangi).
28. Over een rivier springen. (mloempat ing kali).
29. Zeewater, dat zoet smaakt, drinken. (ngombé banjoe sagara kang legi rasané).
30. Melk drinken. (ngombé poewan).
31. Een haan bezitten. (doewé djago).
32. Veel kippen in huis hebben. (doewé pitik akèh ing sadjroning omah).
33. Een stuk vleesch zien of een dier slachten. (weroeh daging sailab oetawa njembelèh kéwan).
34. Veel geitenvleesch zien. (weroeh daging wedoes akèh).
35. Een olifant zien. (weroeh gadjah).
36. Een olifant bij een huis zien komen. (weroeh gadjah menjang ing omah).
37. Een olifant in huis krijgen. (kelebon gadjah).
38. Door een roofdier worden gebeten (ditjokot kéwan galak).
39. Een vervelling of een huidschilfering van een vergiftige slang krijgen. (olèh ploengsoengan oela mandi).
40. Veel slangengaten zien. (weroeh lèng oela pirang-pirang).
41. Een huis in brand zien vliegen. (weroeh omah kobong).
42. Vuur bewaren. (simpen geni).
43. Een berg zien. (weroeh goenoeng).
44. Zich op een berg bevinden (ana ing goenoeng).
45. Uit een bosch gaan. (metoe saka ing alas).
46. Een bedehuis binnentreden. (loemeboe ing mesdjid).
47. Een huis bouwen. (gawé omah).
48. Iemand stort u in 't verderf. (diroesak ing wong).
27. Vruchteloze moeite. (kangèlané tanpa goena).
28. Geen hoogen leeftijd zullen hebben. (bakal ora dawa oemoéré).
29. Door allerlei gevaren en ongelukken geld verdienen. (olèh arta sabab saking pantja-baja).
30. Op eerlijke wijze geld verdienen. (olèh arta kalal).
31. Vader of moeder zullen worden van een jongen. (arep doewé anak lanang).
32. Veel menschen zullen in de leer komen bij U. (arep digoeroni wong akèh).
33. Iemand zal U weldaden bewijzen. (olèh kabetjikan).
34. Velen zullen bij U komen om ten koste van U te leven. (arep ketekan wong akèh kang ngentèkakè redjekimoe).
35. In de gunst staan bij een vorst. (kinasihan ratoe).
36. Iemand van adel zal U eerbiedige hulde bewijzen. (arep dibektèni ing wong gedé).
37. Een betrekking krijgen. (olèh pangkat).
38. Iemand zal U beminnen. (arep kinasihan ing wong).
39. Een geducht standje zullen krijgen van uw vrouw. (kang wadon banget srengené).
40. Een hoogen leeftijd bereiken. (arep dawa oemoer).
41. Een ongeluk zal U overkomen. (arep katjilakan).
42. Uw rijstaanplant zal welig groeien. (tandoerané pari dadi).
43. Een bericht krijgen. (olèh kabar).
44. Voorspoed genieten. (olèh noe-graha).
45. Iets zullen verliezen. (arep kélangan).
46. Voorspoed genieten. (éntoek noe-graha).
47. Het doel bereiken of een vrouw nemer. (karepé ketoetogan oetawa omah-omah).
48. In moeilijke omstandigheden verkeeren. (kangèlan).

49. In de hel komen. (mleboe ing neraka).
50. Er gaat een rilling door de leden of men heeft 't warm (goemeter oetawa soemoek).
51. Een harden wind zien en boomen omver zien vallen. (woeroeh angin gedé lan kajoe pada roeboeh).
52. Zich in volle zee bevinden. (ana ing tengah segara).
53. Door den stroom tot in de zee meegesleurd worden. (kèli tekan ing segara).
54. Zich warm voelen. (krasá panas).
55. Een vrucht eten. (mangan wohan).
56. Verschillende bloemen zien (woeroeh kembang warna-warna).
57. Geitenvleesch eten. (mangan daging wedoes).
58. Koevleesch, karbouwen vleesch, kippen vleesch of tong eten. (mangan daging sapi, kebo, pitik oetawa ilat).
59. Door de vijanden gevangen genomen en meegevoerd worden. (kabojong ing moengsoeh).
60. Den profeet Izaäk aantreffen. (ketemoe Nabi Iskak).
61. Den hemel zien. (woeroeh soewarga).
62. Uit den hemel gaan. (metoe saka soewarga).
63. De hel zien. (woeroeh neraka).
64. Den opstandingsdag bijwonen. (menangi dina kijamat).
65. Een ster zien. (woeroeh lintang).
66. Naar den hemel gaan. (moeng-gah ing langit).
67. Een zons- of maansverduistering zien. (woeroeh grahana srengéngé oetawa remboelan).
49. Veel zonde hebben. (akèh dosané)
50. Een ongeluk zal U overkomen, of U zult uw rijkdom verliezen. (arep nemoe tjilaka oetawa kélangan donja-brana).
51. Een hongersnood komt over de geheele desa en deze wordt door vijanden verwoest. (pailan lan dèsa diroesak ing moengsoeh).
52. Geld op een eerlijke wijze verdienen. (olèh doewit kalal).
53. U bereikt uw doel maar een ander zal kwaad over U spreken. (kettoetogan karepé, nanging dirasani ing wong).
54. Geld op een slechte wijze verdienen. (olèh doewit ora kalal).
55. Men zal U bedriegen. (arep ingapoesan).
56. Een goede betrekking krijgen. (olèh pangkat betjik).
57. Rijkdom verwerven. (olèh donja-brana).
58. Iemand zal U weldaden bewijzen. (arep olèh kabetjikan).
59. Terugkeeren naar eigen geboorteplaats (moelih menjang tanah woetah getihé).
60. Met bovennatuurlijke macht begaafd zullen zijn of promoti maken. (bakal sekti oetawa moeng-gah dradjat).
61. Z'n doel bereiken. (sebarang karepé dadi).
62. Z'n rijkdom verliezen. (ilang donja-branané).
63. Men begaat veel zonde en moet berouw hebben. (akèh dosané lan koedoe tobat ing Allah).
64. Een betrekking krijgen of z'n doel bereiken (olèh pangkat oetawa ketekan karepé).
65. Geluk krijgen. (olèh kabegdjan).
66. Een hooge betrekking zullen bekleeden. (arep olèh dradjat loehoer).
67. Zien, dat de vorst door droefheid getroffen is, daar zijn rijk is verwoest. (woeroeh ratoené sekel, sabab roesak negarané).

68. De maan op zijn huis zien neerdalen. (weroeh remboelan toemoeroen ing omahé).
69. Water zien komen. (weroeh banjoe teka).
70. In troebel water duiken. (silem ing banjoe boetek).
71. Helder water in een groote rivier zien. (weroeh banjoe bening ing bengawan).
72. Water uit een groote rivier drinken. (ngombé banjoe bengawan).
73. In helder water duiken. (silem banjoe bening).
74. Helder water drinken. (ngombé banjoe bening).
75. Bevroren water drinken. (ngombé banjoe kentel).
76. Over een groote rivier springen. (ngloempati bengawan).
77. Varen (mrahoe).
78. In een meer springen (nggebjoer ing tlag).
79. Het licht der zon, een lichtje of den rook zien. (weroeh padang-ing srengéngé, damar oetawa koe-koes).
80. Vuur in de verte zien. (weroeh geni ing kadohan).
81. Door de duisternis overvallen worden (kepetengan).
82. Zien, dat zijn eigen persoon zwaarlijvig is. (weroeh awake dewe lemoe).
83. Vuur of een berg in de verte zien. (weroeh geni oetawa goenoeng ana ing kadohan).
84. Zien, dat zijn eigen persoon er dik uitziet. (weroeh awaké katon lemoe).
85. Bidden. (sembahjang).
86. Iemands hand op het hoofd hebben. (disélèhi tangan ing sira).
87. Een bezoek krijgen. (kedajohan).
68. Voorspoed genieten. (olèh noegraha).
69. Ter bedevaart zullen gaan. (arep moenggah kadji).
70. Een ascetisch leven zullen leiden. (arep martapa).
71. Gouden voorwerpen zullen bezitten. (arep doewé barang mas).
72. Een standje zullen krijgen van z'n meester, doch het doel zullen bereiken. (arep kadoekan ing bendara, nanging ketekan karepé).
73. Rijk zullen worden. (arep soegih).
74. Zijn godsdienstplichten betrachten of behartigen. (tegoeh agamané).
75. Goud en zilver krijgen. (olèh mas lan salaka).
76. Geen hoogen leeftijd zullen hebben. (bakal ora dawa oemoeré).
77. Verdriet lijden. (prijatin oetawa soesah).
78. Men moet zweren geen zonde te zullen begaan. (tobata ing Allah).
79. Gemakkelijk z'n doel bereiken. (samoebarang karepé gampang).
80. Lang zullen leven. (arep dawa oemoeré).
81. Iets verkeerd doen. (kliroe oetawa ora bener patrapé).
82. Aan een gevaar ontsnappen. (loepoet ing babaja).
83. In de gunst staan bij zijn meester en daarbij een hooge betrekking krijgen. (kinasihan ing bendara sarta olèh pangkat loehoer).
84. Het ver in de wereld zullen brengen. (arep akèh begdjané).
85. Z'n wensch vervuld zullen zien. (arep ketekan karepé).
86. Uw wensch zal vervuld worden. (arep ketekan kang dikarepaké).
87. U zult vriendschap sluiten met uw meerdere. (arep sesanakan karo dedowoerané).

88. Iemands hand op het lichaam hebben. (disèlèhi tangan ing wong).
89. Een vrouw aantreffen. (ketemoe karo wong wadon).
90. Zien, dat z'n gezicht wit ziet. (weroeh rahiné katon poetih).
91. Met gift uit den bek van een slang bespoten worden. (disemboeroe la).
92. Door een slang worden gebeten. (ditjokot oela).
93. Een engel, den profeet Adam of een hemelnimf zien. (weroeh malaikat, Nabi Adam oetawa widadari).
94. Aandrang gevoelen tot 't doen van behoefte. (kebelet).
95. Een berg beklimmen. (mandjat goenoeng).
96. Een wapen vinden. (nemoe gaman).
97. Zich baden. (adoes).
98. Te paard rijden. (noenggang djaran).
99. Een groote boodschap doen. (beboeang).
100. Een vogel vangen. (njekel manoe).
101. Uw huis in brand vliegen. (omahé kobong).
102. Vele menschen komen bij U. (ketekan wong pirang-pirang).
103. In de lucht vliegen. (maboer).
104. Een boom op uw erf omvallen. (wil roeboeh ing plantaraning omah).
105. Uw put vol water raken. (soemoéré kebak banjoe).
106. Overwonnen worden in een gevecht. (kalah olèhé kerengan).
107. Nieuwe kleeren aantrekken. (nganggo sandangan anjar).
108. In gesprek zijn met uw overleden ouders. (goeneman karo wong toewa kang wis oraana).
109. Het dak van uw huis naar beneden gaan. (pajoning omah toemoeroen).
88. Zwaar ziek zullen zijn of bezoek van familieleden zullen krijgen. (lara banget oetawa ketekan koe-lawarga).
89. In 't huwelijksbootje zullen stappen. (arep omah-omah).
90. Een vrouw zullen nemen. (arep rabi).
91. Een vrouw krijgen of in 't huwelijk treden. (olèh wong wadon oetawa omah-omah).
92. Uw vijand bedreigt U. (kaantjam ing moengsoeh).
93. Aanvoerder worden. (dadi panggedè oetawa leloerah).
94. Welvaart genieten. (slamet).
95. Een goede positie wacht U. (arep olèh pangkat apik).
96. Promotie maken. (moenggah).
97. Ziek zijn. (lara).
98. Ongesteld zullen zijn. (arep lara).
99. Iets verliezen. (kèlangan).
100. Een geluk wacht U. (arep olèh kabegdjan).
101. Een groot gevaar wacht U. (arep ketekan bebaja gedè).
102. Een sterfgeval dreigt U. (arep kepatèn).
103. Een geluk wacht U. (arep olèh kabegdjan).
104. Een groot ongeluk wacht U. (bakal ketekan babaja gedé).
105. Veel succes hebben bij een onderneming. (sabarangkang dilakoni dadi).
106. Ziek zijn. (lara).
107. Een nieuwe betrekking krijgen (éntoek pangkat anjar).
108. U zult lang leven (arep dawa oemoéré).
109. U zult verdriet lijden. (arep kesoesahan).

110. Geld vinden. (nemoe doewit).	110. Iets zullen verliezen. (arep kélangan).
111. Een slang dooden. (maténi oela).	111. Uw plan zal op mislukking uitloopen. (ora kedadéjan karepé).
112. Door een vergiftige slang worden gebeten'. (ditjokot oela mandi).	112. Een vrouw bemint U. (kinasihaning wong wadon).
113. Een bruiloft bijwonen. (ana ing enggoné wong dewé gawé).	113. Een sterfgeval in de familie. (kepatèn sedoeloer).
114. Een tand aan de bovenkaak uitvallen. (tjaplok oentoené kang doewoer).	114. Een sterfgeval onder oude bloedverwanten. (kepatèn sanak sedoeloer toewa).
115. Een tand aan de onderkaak uitvallen. (tjaplok oentoené kang ngisar).	115. Een sterfgeval onder jongere bloedverwanten. (kepatèn sanak sedoeloer nom).

BOEKAANKONDIGING.

Archeologisch onderzoek in Nederlandsch-Indië III. Beschrijving van Barabudur, samengesteld door N. J. Krom en T. van Erp. Uitgegeven door het Kon. Inst. v.d. Taal-, Land- en Volkenk. v. N.I. met ondersteuning van het Dept. v. Kol. Eerste deel, Archeologische Beschrijving door Dr. N. J. Krom, met 2 platen achter den tekst en 442 platen in folio. 's Gravenhage, Martinus Nyhoff. 1920.

Het ongeveer in de achtste eeuw A. D. opgerichte heiligdom van Baraboedoer geraakte in den loop der tijden in verval en werd geheel verwaarloosd, totdat het onder Raffles werd ontdekt door Westersche belangstellenden. Sedert werd het ontgraven en in zooverre hersteld, dat het voor nieuw verval is bewaard en trachtte men het mysterie, dat deze grootsche schepping omgeeft, te verklaren. Wanneer en door wie werd Baraboedoer gesticht? Wat is de beteekenis van het bouwwerk in godsdienstig opzicht en als kunstwerk en hoe moeten de verschillende onderdeelen, inzonderheid de talrijke reliëf-afbeeldingen, worden verklaard? Dergelijke vragen drongen om een bevredigend antwoord en in den loop der jaren werd menig tipje opgelicht van den sluier, die de beteekenis en bedoeling van het zoo lang vergeten heiligdom aan het oog onttrok. De behoefte deed zich gevoelen aan schifting en ordening en samenvatting van de in de laatste honderd jaren verkregen resultaten van het wetenschappelijk onderzoek. Dr. Krom voldeed hieraan in het eerste deel van het bovengenoemde prachtwerk. Maar hij deed meer dan verzamelen, hij gaf de uitkomst van eigen

diepgaande studie, waardoor het werk van zijn voorgangers op menig punt werd herzien en aangevuld en zoo ontstond een wetenschappelijk werk, dat tot in onderdeelen den stand van de huidige kennis van het oude heiligdom aangeeft. Of hiermee nu het laatste woord over het bouwwerk is gesproken? De Baraboedoer zou de Baraboedoer niet zijn, als het mogelijk was, na enkele jaren van bestudeering deze grootsche conceptie in alle onderdeelen te verklaren, waar directe gegevens omtrent de bedoeling van den ontwerper van dit zoo gecompliceerde bouwwerk ten eenenmale ontbreken en het gansche heiligdom als opnieuw „van den grond af” moet worden opgebouwd. Maar, als men dit in het oog houdt, dwingt het resultaat van het even scherpzinnig als volhardend onderzoek, in dit boekwerk neergelegd, tot bewondering van het hier verrichte werk en tot dank aan den schrijver, die op deze wijze het publiek van zijn groote kennis en diep inzicht deed genieten.

Dat het onderzoek nog niet is afgelopen en dat op enkele onderdeelen nog meer en gedeeltelijk ook ander licht kan vallen, blijkt uit de uitvoerige beschouwing, welke Dr. F. D. K. Bosch aan genoemd werk wijdt in Aflevering 3 van Deel LXI van het Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde. Dit meesterstukje van „Boekaankondiging”, waarin zoowel op de groote verdiensten als op enkele zwakke punten van het standaardwerk van Dr. Krom wordt gewezen, onthefte ons van de taak, om hier nog eens het werk te bespreken. Wij kunnen volstaan met een verwijzing naar genoemd artikel van dezen bij uitstek deskundige, dat wij een in menig opzicht noodza-

kelijke aanvulling van het werk zouden willen noemen en dat allicht gemakkelijker onder het bereik van de vele belangstellenden in Indië zal komen dan het groote werk, waarvan de aanschaffing door zijn welhaast „beruchten” hoogen prijs voor menigeen onoverkomelijke bezwaren zal opleveren.

Wij eindigen met de volgende aanhaling uit het artikel van Dr. Bosch: „Nu het overal welig tierend snobisme zich ook van de Oostersche kunst heeft meester gemaakt en Jan en Alleman op de knieën valt van bewondering voor 't eerste 't beste Buddhabeeld en wegsmelt van verrukking bij het aanhooren van onbegrepen diepzinnigheden, is het een verademing iemand aan het woord te hooren komen, die onder alle omstandigheden zichzelf weet te blijven: de Westerling, die, na het beste van de humaniora van eigen beschaving in zich te hebben opgenomen, toegerust met koel verstand, een juist besef van de beperktheid onzer kennis, een diep religieus sentiment en een nooit falend gevoel voor humor, de Buddhistische gedachtenwereld tracht te doorgronden en daarvan het schoonste oprecht weet te bewonderen. Het is de geest van fijne beschaving, van groote kennis en vooral van diepen eerbied voor het onderwerp, die Dr. Krom's werk adelt en er zijn grootste waarde aan verleend”.

J. K.

De Pandji-Roman. Academisch Proefschrift van W.H. Rassers. (1922).

Zooals bekend is, zijn bij de Javaansche wajang-verhalen twee groote groepen te onderscheiden: 1. de verhalen van inheemschen oorsprong. 2. de aan uitheemsche letterkunde ontleende lakon's. Tot de eerstgenoemde groep behoort de Pandji-cyclus, waarin o.m. beschreven worden de liefdesavonturen van Raden Pandji met Dèwi Angrèni, Tjandra Kirana (Sekar Tadjì) en andere prinsessen en zijn strijd met verschillende vorsten, waarbij vooral de gevechten met den vorst van den overwal (Kalana) een belangrijke plaats innemen.

Reeds sedert jaren heeft de Pandji-Roman — die, behalve in Maleische bewerking, ook in Kambodja en Siam voorkomt — de aandacht getrokken van Javanici en van schrijvers over de Javaansche wajang, niet alleen om de geschiedenis als zoodanig, maar vooral in verband met de tooneel-literatuur in haar geheel en de historie van Java. „Wie is deze vreemde, wonderlijke held Ino van Koripan (om hem bij een van zijn vele namen te noemen)?” zoo vraagt de heer Rassers in de Inleiding van zijn boven bedoeld proefschrift en zoo hebben reeds velen met hem gevraagd. „Wie is deze amoureuze, dolende ridder, op zoek naar zijn verloren geliefde Tjandra Kirana van Daha; wie is deze raadselachtige, ietwat schimachtige en vaag omlijnde figuur, vol innerlijke tegenstrijdigheden, tegelijk sentimenteel minnaar, tot krankzinnig-worden toe vervuld van het beeld van zijn eenige, innig geliefde, verdwenen verloofde, — en tevens alverwinnend vrouwen-veroveraar en gewetenloos Don Juan? Wat beteekenen die wonderlijke gedaanteverwisselingen, die verwarrende naamsveranderingen, al die welhaast eindelooze, bizarre verwickelingen, die nu eens op aarde onder de menschen en dan weer onder de goden in den hemel spelen? Wat is in al deze dingen de kern, die dermate alle gedachten en belangstelling van generaties tot zich kon trekken, dat de invloed ervan aanwijsbaar is op gebieden, die naar allen schijn er elken samenhang mee missen?”

„Pandji is een historische figuur en met zijn geschiedenis bevinden wij ons in een historisch tijdperk van het oude Java,” is door sommigen gezegd. Anderen meenen, dat de kern van deze verhalen eigenlijk een natuur-mythe is, waarin de Zon en de Maan respectievelijk als Pandji en Dèwi Angrèni geperсонifieerd worden. Verschillend zijn de meeningen, maar tot een critische behandeling van dezen verhalen-cyclus kwam nog niemand.

De heer Rassers heeft terecht gevoeld, dat deze stof een nadere bestudeering ten volle verdient en ieder, die zich met

de Javaansche letterkunde en haar vele nog onopgeloste raadselen, vooral op het gebied van de tooneel-literatuur, bezighoudt, zal hem dankbaar zijn voor het nauwgezette onderzoek, dat hij aan dezen roman heeft gewijd. Aan het slot van zijn werk komt de schrijver tot de volgende conclusie: „De oudste kern van het Pandji-verhaal (is) een mythe, die, op een alleen in een totemistischen gedachtengang passende wijze, het ontstaan verhaalt der Javaansche wereld met haar exogame regeling van het huwelijk en haar initiatie-ritus als inleiding daartoe. Toen later, bij het verzwakken der totemistische denkwijze, de stam-indeeling als zoodanig op den achtergrond begon te raken en het juiste begrip van de collectieve beteekenis der in de mythe optredende figuren en van den zin der wijdingsceremonieën verloren ging en de belangstelling zich verplaatste van de stam-indeeling zelve naar de volgens dit kader gerangschikte zaken en begrippen, gingen deze laatste, en wel in de eerste plaats de maan en de zon, zich schuiven voor de gestalten der totemistische voorouders, — en de mythe veranderde van karakter. Echter niet fundamenteel: de groote lijnen van de nieuwe mythe waren dezelfde, want de achtergrond bleef dezelfde, maar in onderdeelen moesten verschuivingen en wijzigingen plaats hebben. De nieuwe mythe trachtte zooveel mogelijk de oude te dekken; zij aanvaardde uit deze al die trekken, die haar maar eenigszins pasten en gebruikte die, niet zonder een vrij groote mate van gedwongenheid, op hare — relatief gesproken — moderne wijze: Sekar Tadjī werd de volle maan-Tjandra Kirana, en de demon, die haar wegvoerde voor de initiatie, werd nu een booze boeta- de wassendemaan, die in misdadigen hartstocht voor haar ontbrand is en haar onthoudt aan haar wettigen echtgenoot; men herinnerde zich nog, dat hij de god was, die de magisch-krachtige clan-embelen vervaardigde en men ging nu zijn beeld zien in de smedende figuur aan den hemel, te midden van de om

hem heen spattende sterrevonken: Inoe werd de zon Rawisrangga en tevens de maan en zijn bleekheid en vermagering, die het gevolg waren van de ellende, die hij doorstond bij zijn initiatie, werden nu aanschouwd in het wegkrimpen van de afnemende maan, die wanhopig is over het verlies van zijn geliefde vrouw: en de Pandji (vaandel), eens de geheimzinnige maar zichtbare en tastbare verschijningsvorm van den totem, vervluchtigde thans tot niet meer dan een methaphoor ter beeldende aanduiding van de beide maanhelften. Maar de nieuwe mythe kon niet alle trekken uit het oude verhaal aanvaarden en evenmin slaagde zij er in deze volkomen te verdringen; zij bleven in de traditie bewaard, en in de romans en de lakons staan zij als wonderlijke resten, schijnbaar buiten allen samenhang, maar niettemin taai van leven; en voor ons werden zij wegwijzers om de oudste kern der verhalen te bereiken en te kunnen vast stellen, dat Inoe en Sekar Tadjī, de in hartstochtelijke liefde voor elkaar ontstoken tweelingbroeder en -zuster, die van den hemel naar de aarde neerdalen, zich incarneeren om stamvader en -moeder te worden van de beide Javaansche phratries: zij zijn tegelijk god en mensch, maar naar hun innigste wezen toch eerder, de een: een dier, de andere: een bloem; zij huwen met elkaar en stellen zoo voor hun nazaten de exogame regeling daarvoor vast, maar niet, dan nadat zij tevoren zich de geschiktheid en waardigheid daartoe in hevig lijden hadden verworven”.

Aldus de slotsom, waartoe een breed opgezet onderzoek den schrijver brengt. De motieven, welke hem hiertoe voeren, zijn uitvoerig uitgewerkt in vijf hoofdstukken van zijn werk: Historische motieven in de Pandji-verhalen. — Mythische trekken in de Pandji-verhalen. — Voor-Indische invloed in de Pandji-verhalen. — Verhouding tusschen de Pandji-romans en de historie. — De achtergrond van de Pandji-verhalen.

Naar drie zijden verspreiden de onderzoeken van den heer Rassers licht:

1. op de beteekenis van den Pandji-roman.
2. op de meer of mindere historische juistheid van enkele voorvallen, die als „Javaansche geschiedenis” te boek staan.
3. op den vorm, waarin de overige Javaansche tooneel-literatuur, met name de Wajang Poerwa, tot ons is gekomen.

Uit deze korte samenvatting blijkt wel, van hoeveel invloed het onderzoek van den heer Rassers zal kunnen zijn op de waardeering en de verklaring van de wajang-literatuur en van bepaalde „geschiedkundige feiten”.

Wordt de conclusie van den schrijver als juist aangenomen, dan zal bijv. bij de behandeling van de wajang-lakon's moeten worden uitgegaan van het Pandji-thema en kunnen niet meer — zooals tot nog toe vrij wel algemeen gebruik was — de Poerwa-verhalen in den aanvang van de lakon-reeks worden geplaatst.

Ondanks de suggereerende kracht van het door den schrijver verzamelde feiten-materiaal en de daaruit met overtuiging getrokken conclusies zullen bij ter zake kundigen allicht nog eenige vragen rijzen omtrent verschillende, in dit werk te berde gebrachte punten.

Deze „Boekaankondiging” is niet de plaats, om daar op uitvoerig in te gaan. Wij hopen later gelegenheid te hebben, om op dit onderwerp terug te komen en stellen intusschen gaarne de kolommen van DJAWA open voor deskundigen, die deze, zoo nauw met allerlei onderdeelen van de inheemsche cultuur samenhangende, kwestie nader zullen willen behandelen. En het onderwerp én het belangrijke werk van den heer Rassers verdienen dit ten volle!

Th. B. van Lelyveld.

De Javaansche danskunst.

Dr. H. H. Juynboll. Een
Balineesche doek.

Twee uitgaven van de Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij „Hadi Poes-

taka,” den Haag. Het eerste der genoemde werkjes geeft een korte beschrijving van de danskunst van Badja en Serimpi en van Wajang-wongspelers, toegelicht door 38 afbeeldingen tusschen den tekst. Zeer geschikt om een indruk te geven van deze sublieme kunst en om bij den lezer het verlangen te doen ontstaan, daarmee nader kennis te maken. Onder de afbeeldingen zijn zeer goed geslaagde, inzonderheid waar die dienen, om enkele bewegingen duidelijk te maken. Hieronder neemt een eerste plaats in „Dewi Maérah, naar een schilderij van den schrijver,” al lijkt ons de weergave van de kleeding op deze reproductie niet ten volle geschikt, om den beschouwer, die de werkelijkheid niet kent, het licht en gratievolle van de danseres duidelijk te maken. Uit den aard der zaak wordt bij een afbeelding in zwart de zoo rijke en schoone kleuren-combinatie van de kleeding van wajang-wong-dansers gemist.

Dr. Juynboll geeft een beschrijving van de tafereelen op een Balineeschen doek, hoofdzakelijk ontleend aan het Oud-Javaansche Bhârata-Yoeddha.

Uit deze afbeeldingen — uitgevoerd door een Brahmaan op Bali — blijkt, welke voorstelling de Balinees zich maakt van de voorbereidselen tot den grooten strijd, die de Pandawa's in het bezit van Hâstinapoera stelde. (Eenige voorvallen uit het verloop van het gevecht, ontworpen door verschillende Balineesche teekenaars, vindt men o.a. in het bekende werk van W.O.J. Nieuwenkamp, Bali en Lombok).

Het is verblijdend, dat „Hadi Poes-taka” tracht door haar uitgaven de Indonesische kunst meer algemeen bekend te maken. Echter is het de vraag of de prijs van deze werkjes geen beletsel zal zijn, om ze onder het bereik van velen te brengen. (Van het eerstgenoemde werk bedraagt de Indische prijs voor 29 pagina's tekst en platen vier gulden, het tweede, zestien pagina's groot, kost f 2.50).

J. K.

De wajang door Dirk Rühl Jr.
met aanteekeningen van Dr.
Tjipto Mangoenkoesoemo.
(Boekhandel Visser & Co. Ban-
doeng).

Dit werkje bestaat uit twee afdeelingen. De eerste, „De wajang” getiteld, geeft een zeer kort overzicht van het Mahabharata (zonder vermelding van bron zoo goed als woordelijk overgenomen uit „Darah Bharata”, portefeuille met 37 gekleurde wajang-figuren, uitgegeven door de Volkslectuur of uit het in 1918 mede bij dat Bureau verschenen tekstboekje „Ramadoeta”); verder: een hoofdstukje „Tijdrekening en ontstaan” (zonder critiek overgenomen uit „Serrurier. De wajang poerwa”) en ten slotte eenige beschouwingen omtrent den vorm der poppen, de symboliek, enz., grootendeels de algemeen Javaansche opvatting op dit punt weergevende, vermengd met eigen fantasie van den schrijver.

Meer eenheid heerscht in de tweede afdeeling, „De symboliek”, waarin de in Javaansche kringen heerschende opvatting van de wajang wordt uiteen gezet door een ontwikkeld Javanen.

Een „woordenlijst”, welke voornamelijk de in het werkje voorkomende eigennamen bevat, besluit deze typografisch goed verzorgde uitgaaf, die is verlucht met eenige in „vrije opvatting” uitgevoerde wajang-figuren.

J. K.

Kromoblanda. Over 't vraagstuk van „het wonen” in Kromo's groote land. Door H. F. Tillema.
Deel V.

Een prachtwerk, waarin het woningen- en bouwvraagstuk van alle zijden bezien wordt. We vinden er niet alleen uitvoerige beschrijvingen van „het wonen” in verschillende deelen van den Archipel, maar ook vermelding van het voor den huizenbouw gebruikte materiaal, de daarbij gebezigde gereedschappen, enz. enz. Voor Java geeft het o.m. een met zorg bewerkte typenkaart van een afdeelingshoofdplaats, afbeeldingen van verkeersmiddelen te land en te

water (waarbij een model van een tarief voor het gebruik van voertuigen niet is vergeten), plattegronden van huizen, een opsomming en beschrijving van bij den bouw gebruikte materialen, de wijze van aanschaffing van die materialen, de bewerking er van, de wijze van bouwen, de inrichting van de woning, de hygiene van huis en erf. Niet alleen woningen, ook werkplaatsen, stallen, enz. worden beschreven en afgebeeld. En telkens weer doet de schrijver het hoofd-deel van zijn werk uitkomen: het belang van dit alles voor de volksgezondheid. Waarbij helaas maar al te zeer blijkt, dat het met het voldoen aan de eerste eischen der hygiene in menig opzicht treurig is gesteld.

Wat een werkkraft en werklust, wat een liefde voor dit onderwerp en een opoffering van tijd en geld zit er achter de samenstelling van dit zoo breed opgezette werk. Waarlijk, hier zijn moeite noch kosten gespaard om zoo volledig en zoo aantrekkelijk mogelijk te zijn. Enkele onnauwkeurigheden worden daarbij gaarne vergeven. (We noemen o.a. het onderschrift „voorgalerij van een vorstelijk verblijf te Solo”, waar „pendopo” beter zou zijn; het onderschrift „het o p l o o p e n d e d a k van de pendopo der woning van den Regent van Semarang, van beneden gezien”, waarvan de bedoeling voor iemand, die nooit het origineel zag, wel niet duidelijk zal wezen; „Badjoe's” i.p.v. „Badoej's” en „koerénan” voor koerenan”, „nago mowangso”, ten rechte „naga memangsa”; nogo koepelier” voor „nogo (of: naga) kepoelir”. Dit zijn echter slechts kleinigheden. Dat er drukfouten in voorkomen is niet opmerkenswaardig, wel, dat deze in een werk van zulk een omvang in zoo kleinen getale zijn aan te wijzen.

Bij het doorbladeren van „Kromoblanda” (wat beteekent deze samenstelling eigenlijk?) dringt zich de vraag bij ons op: Is er van de hier verzamelde gegevens niet veel te gebruiken voor het aardrijkskundig onderzoek op de Indische scholen! Hoe

zou dit onderwijs — vooral op de middelbare scholen — meer praktisch en vruchtdragend en belangwekkend kunnen worden gemaakt door een behandeling van het vraagstuk van „het wonen” — zij het op bescheidener schaal — aan de hand van Tillema's boeiend boek? Hier is een uitgangs- en aanknoopings punt voor de behandeling van veel en velerlei uit de Indische volkenkunde, waarvan immers een groot aantal onderwerpen direct of indirect met „het wonen” in verband kunnen worden gebracht. Zoo zou men het groote doel van den schrijver helpen bevorderen en de resultaten van zijn onderzoek en zijn onvermoeid verzamelen onder de oogen van het opgroeiend geslacht van intellectueelen in „Kromo's groote land” brengen. „Bij het uitwerken der gegevens”, zoo schrijft de heer Tillema bij de verzending van de laatste vellen van zijn in 1913 begonnen standaardwerk, „ben ik doorlopend van de leidende gedachte uitgegaan, dat „the first wealth is health” (in geestelijken en economischen zin) en dat „l'hygiène est partout et dans tout”. Zoo ergens, dan is zeker wel bij het onderwijs de propaganda van deze „leidende gedachte” op haar plaats!

J. K.

Het Oud-Javaansche lofdicht Nāgarakertāgama van Prapan-tja. Uitgaaf van de Commissie voor de Volkslectuur.

Het was een goede gedachte van de Commissie v/d Volkslectuur om dit

voor de geschiedenis van Java zoo belangrijk gedicht in populairen vorm in het licht te geven, waardoor het onder het bereik kan komen van een grooten kring van Hollandsch lezende Javanen. Het werkje is van goede illustraties voorzien. De bijvoeging van een schetskaartje zou het volgen van de tocht van den vorst van Madjapahit, welke hier beschreven wordt, zeer vergemakkelijken. Nu nog een uitgaaf in Nieuw-Javaansch!

Levensschetsen van vooraanstaande Indonesiërs.

In deze wel verzorgde en zeer lezenswaardige uitgaaf van Hadi Poestaka, den Haag, verschenen de volgende nummers, waarin het leven en streven van voorname figuren uit de Indische wereld op onderhoudende wijze in het kort wordt behandeld:

Wahidin Soedirohoesodo, door S. Suryaningrat.

Pangeran Ario Noto Diredjo, door S. Suryaningrat.

M. Aboekasan Atmodirono, door R. A. van Sandick, c.i.

Probstain's Oriental Catalogue No. 32, Sanskrit and Allied Literature.

Ten slotte de vermelding van bovengenoemde catalogus, waarin belang stellenden een volledig overzicht vinden van wat op het gebied van Sanskrit en aanverwante vakken is verschenen.

J. K.

INHOUD VAN TIJDSCHRIFTEN.

Opm. Uit buitenlandsche tijdschriften worden alleen die onderwerpen vermeld, welke direct betrekking hebben op cultuur en letterkunde van Java, Madoera en Bali. Het spreekt wel van zelf, dat er buiten deze nog verscheidene artikelen kunnen (en zullen) zijn, die bij nadere bestudeering groote waarde zullen blijken te hebben voor het verkrijgen van een beter begrip van wat op deze eilanden gevonden wordt.

Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde, uitg. door het Bat. Gen. v. K. en W.

Deel LX, afl. 3 en 4 bevat een artikel „Over de smeden en eenige andere ambachtslieden op Bali door P. de Kat Angelino", waarin de ijzer-smeden en de koperwerkers ter sprake komen. Het stuk wordt vervolgd. Verder vindt men hierin artikelen over: „Houtleveranties onder de O. I. Compagnie door E. H. B. Brascamp"; „Indrukken over het schoolwezen in de Hidjaz door E. Gobee"; „De Rottineez door Dr. Alb. C. Kruyt"; „De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepaoe en Makale II door J. Kruyt".

Deel LX, afl. 5 en 6 en deel LXI afl. 1 zijn geheel gewijd aan „Allerlei over de besnijdenis in den Indischen Archipel door Dr. B. Schrieke met medewerking van velen. Na een belangrijke inleiding van Dr. Schrieke bevat het artikel een groot aantal gegevens uit verschillende deelen van den Archipel en tot besluit een literatuuropgave over het onderwerp.

Deel LXI, afl. 2 bevat: Bijdragen tot de Nāgarakretāgama-studie van Dr. Martha A. Muusses. I. Iets over

het groote doodenoffer voor de Rajapatni in 1284, Çaka, waarbij de schrijfter opmerkt, dat in de Slametan Entas-entas der Tenggereezen een voortzetting van het doodenoffer der Hindoes mag worden gezien. II. Huishoudelijke, agrarische of politieke belangen (met de verklaring van het Oud.-Jav. „Djoeroe" als: hoofd, leider, degen, die ergens zorg voor draagt; Koe-woe" als: versterkt punt van de vorsten waar ze een gezagvoerder met troepen aanstelden om van daar uit de bevolking onder appel te houden; en „Dapoer" oorspronkelijk als: stookplaats, later — daar de keuken als het specifiek gemeenschappelijke van de gezinsleden werd beschouwd — gezin, bij uitbreiding familie (als deze zich uitbreidt wordt het ongeveer gelijk aan gehucht, kampoeng). Deze aflevering geeft verder het slot van de: Houtleveranties onder de O. I. Compagnie door E. H. B. Brascamp; Rëntjongschrift door L. C. Westenenk. Een handschrift van Rumphius' „Ambonse Landbeschrijving" door Dr. M. Neyens; De doodenpalen in de onderafdeeling Melawi der afd. Sintang door W. C. ten Cate.

Deel LXI afl. 3 bevat de „Boekaankondiging" van Dr. F. D. K. Bosch met een toevoeging, waarover boven reeds werd gesproken.

Deel LXI afl. 4 geeft hoofdstuk III. (De goud- en zilversmeden) en IV (De sanggings) van het bovengenoemde artikel van P. de Kat Angelino. Verder een mededeeling omtrent de Batoe toelis bij Buitenzorg van W. H. Hoogland; Beitrag zur Sprachkenntnis der Sentanier door Dr. P. Wirz en Kriegszug der Bondjol enz. door C. Gabriel.

Deel 77, tweede afl. De Tobeloreezen in hun denken en doen. (Eerste gedeelte) door A. Hueting.

Deel 77, derde en vierde afl. geeft het tweede gedeelte van Rouffaer's artikel over de vraag: „Was Malaka emporium voor 1400 A. D., genaamd Malajoer? en waar lag Woerawari, Mahasin, Langka, Batoesawar? Verder: De Engelschen op Poeloe Pinang en de tinhandel der Ned. Ind. Comp. in 1788, door Dr. J. de Hulu; en: Noro en Fena op Boeroe door J. A. F. Schut.

Deel 78, eerste en tweede afl. Chineesche officieren te Batavia onder de Compagnie, gegevens verzameld door B. Hoetink; De Tobeloreezen in hun denken en doen. (Tweede gedeelte); Het schip „De Eendracht” voor Makasser in December 1616. Journaal van Jan Steijns. Door Dr. J. W. IJzerman.

Oudheidkundig verslag.

Sedert 1920 geeft de Oudheidkundige Dienst in Ned.-Indië in grooter formaat dan vroeger gebeurde, een verslag van haar werkzaamheden, verduidelijkt door bouwkundige teekeningen en afbeeldingen. Hierdoor worden belangstellenden in de gelegenheid gesteld om zich van den gang der werkzaamheden een juist denkbeeld te vormen en wordt het nog ongepubliceerde studiemateriaal ter kennis van het publiek gebracht, verscheidene belangrijke gegevens en bijdragen van epigraphischen, historischen en iconographischen aard vinden hierin een plaats. Wij geven een overzicht van den inhoud van het laatst door ons ontvangen verslag, om daarmee in het vervolg geregeld voort te gaan.

Het Oudheidkundig verslag over het Eerste kwartaal van 1922 bevat — na eenige mededeelingen omtrent eenige nieuwe vondsten, waaronder een gouden beeld uit de desa Karangobar (Bandjarnegara), dat echter sedert ver-

dwenen is en eenige gouden sieraden, gevonden in het Mangkoenegaransche gebied — een opstel van Dr. F. D. K. Bosch over: „De oorkonde van Sendang Sedjati”; van Dr. N.J. Krom over „Van Boeckholtz te Prambanan”; van L. C. Westenenk over: „De Hindoe-oudheden in de Pasemah-hoogvlakte”, (vergelijk: Djawa 1921 No. 1, „Uit het land van Bittertong”); en ten slotte eenige gegevens over: „Oudheden te Djambi”, door T. Adam.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. LII Band. I — III Heft.

In een artikel over: „Das Altmexicanische ritual Tlacacaliliztli und seine Parallelen” bespreekt Dr. John Loewenthal een wijd verbreide ceremonie om den aanplant te doen gedijen en de onder verschillende volken heerschende opvatting omtrent het ontstaan van het veldgewas en vruchtboomen uit het lichaam van een gestorven (begraven) mensch. De schrijver vermeldt hierbij eenige sagen en gebruiken van de Zee-Dajaks van Britsch Noord Borneo. Er zou nog kunnen worden gewezen op rijst- en arénboomlegenden en gebruiken enz., zooals die o.a. op Java voorkomen.

„Kalender, Stern Glaube und Weltbilder der Tolteken als Zeugen verscholtener Kulturbeziehungen zur Alten Welt” van Dr. Fritz Rock is mede een ook voor Java (woekoe; windoe, enz.) zeer belangrijke verhandeling over kalender en tijdsindeeling. De schrijver brengt o.m. de vijf- en de zevendaagsche Javaansche week in verband met maanden van 30 (5×6) en 35 (5×7) dagen uit de Venus-kalender, welke vier maanden van 30 en vier van 35 dagen en dus een tijdkring van 260 dagen omvat. Hierbij vergelijke men een artikel van Fritz Graebner („Alt und neuweltliche Kalender”) in „Zeischrift für Ethnologie. 52 Jahrgang 1920/21. Heft 1.

Een interessant onderwerp, dat voor Java nog wacht op een uitvoerige behandeling.

Asia, the American magazine
on the Orient.

Het Mei-nummer 1922 van dit rijk geillustreerde tijdschrift bevat onder het opschrift: „Protected potentates o.m. een portret van P. A. A. P. Prangwandana en K. G. Ratoe Timoer.

Rupam.

Dit welverzorgde drie maandelijksch tijdschrift betreffende Oostersche, inzonderheid Hindoe-kunst bevat in No. 7 jg. 1921 een zeer waardeerende beschouwing van het Javaansche tooneel van de hand van Ananda Coomaraswamy. Het artikel wordt toegelicht door zeer goed uitgevoerde illustraties betreffende Javaansche en Balische dansen, waarvan echter niet alle onderschriften juist zijn. Over het geheel een zeer geschikte bijdrage om de Javaansche kunst, voor-

namelijk tooneel en dans, in het buitenland bekend te maken.

Bulletin de l'Ecole Française d'extrême-Orient.

Tome XXI No. 1 bevat een overzicht van het werk van „l'Ecole" gedurende de verlopen 20 jaren van haar bestaan en van de in den loop van die jaren door haar gepubliceerde studiën betreffende de archeologie en de ethnologie van Indo-China, Annam, Tjampa, Kambo-dja, Siam, het Maleische schiereiland, Birma, de Indische Archipel, Indië, Tibet, China en Japan. Een zeer waardevolle samenvatting van het vele, dat in de verschillende „Bulletin's" verspreid is, waardoor het verkrijgen van een overzicht belangrijk wordt vergemakkelijkt.

J. K.

